

Логички позитивизам (логички емпиризам)

Логички позитивизам, или логички емпиризам, како се још назива, уобличио се захваљујући импресивном развоја наука. Владајући идеал егзактности пренео се и на филозофију, тако да су неки пожелели да и она постане наука у егзактном смислу. Логички позитивизам је доживео процват између два светска рата, у време кризе европске културе. За логичке позитивисте је карактеристично потпуно занемаривање филозофске традиције. Они су чак сматрали да је познавање филозофског дела великих мислилаца непотребан терет, који их само омета у чисто логичком опхођењу са проблемима. Такво становиште заступају данас и многи аналитички филозофи.

Логички позитивизам је научно-филозофски покрет, у ком су се нарочито истакли Бечки круг (Шлик, Карнап), Берлински круг (Рајхенбах) и Лавовско-варшавска школа. Могло би се рећи да он у пуној мери постаје свестан своје специфичности захваљујући Шликовој програмској брошури „Научно схватање света“. Карнап и Рајхенбах покренули су 1930. часопис „Сазнање“, а након одласка у емиграцију часопис мења назив у „Журнал уједињене науке“. Логички позитивисти су одржали седам конгреса, а доласком нациста премештају свој рад у Енглеску и САД, где се логички позитивизам грана у различите аналитичке школе.

Непосредни претходници логичког позитивизма су емпириокритицисти и Витгенштајн, а као њихове удаљене претече можемо навести Расла, Конта, Хјума и номиналисте. Подсетимо да је Хјум сматрао да су смислени једино аналитички и синтетички судови, дакле судови логике и математике, односно они који се тичу чињеница, који говоре о каузалном односу, док су метафизички искази заправо бесмислени. Логички емпиризам, као што сам назив сугерише, сматра да се научност може обезбедити само логичком анализом емпиријских ставова. Логички позитивисти се слажу са Хјумом, јер су и по њима смислени само логички и емпиријски искази. Истину о свету пружа нам једино позитивна наука, а метафизика је бесмислена, будући да су њени искази непроверљиви, тј. нису ни истинити ни неистинити.

Логички позитивизам се од класичног позитивизма разликује тиме што своје исходиште нема у чулном искуству појединца, него у чињеничности научних исказа, пре свега физике. Антиинтуитивизам је карактеристичан за логичке позитивисте. Они сматрају да је неопходно редефинисати критеријум истинитости јер то више не може

бити самоочигледност. У логичком позитивизму одиграо се својеврсни језички окрет. По логичким позитивистима, не треба да говоримо природним говором, већ да покушамо да ствари учинимо јасним. Филозофија је за њих пука „делатност разјашњавања ставова“.

Карнап полази од чињеничне датости научног језика, у коме су исказани одређени садржаји науке о чињеницама унутрашњег и спољашњег искуства. Да би реченица била став (пропозиција), она мора нешто тврдити према логичким правилима. Метафизика је по Карнапу немогућа не зато што поставља питања на које је немогуће одговорити, него зато што поставља питања којих уопште нема, а нема их зато што она прелазе свако опажајно искуство. У метафизику спада и епистемологија и аксиологија. Вредносни и нормативни искази не тичу се истинитости.

Да бисмо се заштитили од штетног метафизичког утицаја, Карнап нуди принцип верификације, као поуздан критеријум разликовања смислених од бесмислених исказа. Карнапов принцип верификације гласи: „Смисао неког става је у методи његове провере.“ Он попут Витгенштајна сматра да истинитост и лажност припада једино природној науци, док је све остало пука сањарија, празна игра речи.

Постоје две врсте провере смислености исказа: непосредна провера чулним опажањем да је нешто дато „сада“ и „овде“, и посредна провера неког става која се састоји у постепеном свођењу на чулно искуство.

Схвативши да таквом формулацијом принципа верификације доводи у питање истинитост ставова логике и математике, Карнап касније разликује три врсте ставова: ставове науке, који говоре о стварима, ставове филозофије, који говоре о језику природних наука, и метафизичке ставове, који говоре о натчулним предметима. На тај начин метафизика бива одбачена, а филозофија као логика научног језика сачувана. Она не говори непосредно о стварима као наука, него о ставовима о стварима. Ставовима логике Карнап прикључује и ставове математике, те имамо поделу на емпиријске и аналитичке ставове, односно на објектне и синтактичке ставове. За емпиријске ставове и даље важи емпиријски принцип верификације, а истинитост аналитичких ставова подлеже искључиво формалним правилима узајамне сношљивости и непротивречности у затвореном аксиоматском систему.

Објект-реченице се директно тичу ентитета или ствари (такве су реченице емпиријских наука, које нешто тврде о чињеницама). У синтактичке реченице спадају сви искази о језику. Реченице емпиријских наука изражене су у материјалном, а синтактичке реченице у формалном начину говора. Између те две групе налазе се

псеудо-објект реченице. Оне су тако формулисане да се стиче утисак да се односе на ствари, а заправо се односе на синтактичку форму.

Поставило се питање логичког статуса самог принципа верификације, јер он није ни аналитички ни синтетички став. На ужасавање логичких позитивиста следило би да је сам принцип верификације заправо метафизички став. Карнап верује да је нашао излаз из тешкоће тврдњом да је принцип верификације „корисна хипотеза“ истраживања, и зато не може бити одбачен као метафизички став.

Филозофију Карнап схвата као логичку анализу научног језика. Он каже: „Логика је метод филозофирања.“ Научни језик је по Карнапу искључиво језик физике, те је стога језик физике проглашен универзалним језиком јединствене науке. Будући да сматра да је језик физике примерен чак и за подручја друштвених и духовних наука, његов став се може окарактерисати као физикализам. Карнап тврди: „Сваки исказ психологије може се формулисати у физикалном језику. Сви искази психологије описују физикална збивања, наиме физикално понашање људи и животиња. Физикални језик је универзални језик, тј. језик на који се може превести сваки исказ. Постоји само једна врста објекта – физикална збивања.“

Карнап је најпре сматрао да се логичка анализа састоји искључиво у синтакси научног језика. Филозофија би имала задатак да утврди строга и прецизна правила формалне изградње логички исправних исказа. Он за аналитичке ставове каже да су то ставови о ставовима, те их именује као синтактичке ставове. Показало се међутим да у склопу једног језика није могуће изрећи ставове који би говорили о њему самоме, те се стога логика науке као синтакса мора изградити попут система различитих нивоа језика: о једном језику као предмету може говорити само други мета-језик, о овом опет мета-мета-језик итд.

Ако је логичка синтакса једина филозофска дисциплина, онда ни истинитост не може бити другачија него формална исправност исказа, као у свакој граматички. Увидевши ускост властите позиције, Карнап уводи семантику (теорију значења – свођење значења на субјективни доживљај; методички солипсизам) и прагматику.

Карнап сматра да све метафизичке заблуде настају услед погрешне употребе речи. Логичка злоупотреба речи се састоји у њиховој псеудообјективности, односно квазисинтактичности – чини нам се да спадају у садржајни начин говора, а заправо спадају у формални. Псеудообјективни ставови су формулисани тако као да се односе на објекте, а заправо се односе на синтактичке форме. Карнап узима као пример став „пет није ствар него број“, истичући да то није објектни него псеудообјектни став. Иако

нам се чини да тај став говори нешто о броју пет, њиме се заправо тврди да „пет није стварна реч него бројна реч“.

За логичке позитивисте је карактеристично уверење да све што је опште мора бити сведено на појединачно, јер сва научна спознаја извире из непосредног искуства чулног опажања. Следећи логички атомизам Расла и Витгенштајна, логички позитивисти сматрају да све комплексне спознаје морају бити верификоване у појединачном искуству посматрача, те одатле долазе на идеју да све сведу на поуздане елементарне ставове. По њима, „атомски ставови“, „молекуларни ставови“, односно „протколарни ставови“ творе основне елементе сваке спознаје. Нпр: „X је у време T био на месту C.“ „NN у времену t је опазио то и то на месту M.“ Но ускоро су увидели да се сваки протоколарни став не може тачно протоколисати, да је посматрање често изложено грешкама, да посматрачи могу бити психички поремећени, те је поколебано њихово уверењу да је могуће све свести на несумњиве физикалистичке формулације. Штавише, схватили су да се закони физике никада не могу извести из искуства. Уколико се изводе из искуства научни закони су хипотетички, будући да искуство никада није завршено. Они их стога схватају као логичке конструкције, а Попер, који је био близак логичким позитивистима, одређује их као конвенције без којих наука не може да буде.

Филозофија по Карнапу има метафизички, психолошки и логички део. Функција логичке анализе је да анализира сву спознају, све тврдње науке и свагдашњег живота, како би разјаснила смисао сваке такве тврдње и везе међу њима. Задатак логичке анализе неког става је да нађе метод проверавања за такав став. Епистемологија је део логичке анализе.

Неко проверавање је непосредно. Став који тврди нешто о садашњем опажању може непосредно да се провери. Став који није непосредно проверљив, може се проверити само непосредним проверавањем ставова који су из њега изведени са другим провереним ставовима. Карнап наводи следећи пример: став P: „тај кључ је направљен од гвожђа“ проверава се стављањем кључа близу магнета. Предсказање „кључ ће бити привучен од магнета“ се испитује посматрањем. Ако се став P увек изнова потврђује проверама, његова извесност све више расте. Ускоро долази до таквог нивоа извесности који је довољан за практичне циљеве, но никада се не може постићи апсолутна извесност. Пошто став P никада не може бити потпуно проверен, он се назива хипотезом.

За тзв. природни закон је јасно да је број његових примера неограничен, те је и он хипотеза.

Ако неки научник говори о левитационом пољу, а на питање какву врсту учинка то лебдење врши према његовој теорији, одговара да нема опажљивог учинка, тиме признаје своју неспособност да пружи правила према којим бисмо из његов тврдње могли извести опажљиве ставове. Следи да је његова тврдња бесмислена.

Метафизички су сви ставови који говоре о нечем изнад или иза сваког искуства. Из Талесовог става „почело свега је вода“ нисмо у стању да изведемо искуства било чега што би се могло очекивати у будућности, те тај став заправо не тврди ништа. Метафизичари тврде да је њихова спознаја изнад искуства, али прекидањем везе између својих ставова и искуства они те ставове лишавају сваког смисла.

Док питање о стварности кенгура има смисла, питање о стварности физичког света као целине нема. Док из тврдње о стварности кенгура можемо извести опажљиве ставове, то не можемо када се ради о стварности физичког света. Теза и антитеза о стварности физичког света подједнако су бесмислене.

Карнап указује да су различите формулације када изричемо нормативни и вредносни суд. Норма има заповедни облик: Не убиј!, а вредносни суд: Убијање је зло. Правило „Не убиј!“ има граматички заповедни облик и стога се не сматра тврдњом. Вредносни исказ „Убијање је зло“, иако је попут правила израз жеље, има граматички облик става који тврди (изјавне реченице), те отуд многи филозофи погрешно сматрају да он може бити истинит или лажан. Али вредносни суд је заправо заповест у варљивом граматичком облику, те не може бити ни доказан ни оповргнут.

Карнап указује да се из исказа „убијање је зло“ не може извести никакав став о будућим искуствима, те је самим тим тај став лишен теоријског смисла. Из става „убијање је зло“ не може се извести став „онај ко убије имаће грижу савести“.

Карнап допушта да метафизички ставови изражавају нешто, али тврди да они немају смисао, тј. да немају теоријски садржај. У прилог тој тези Карнап разликује две функције језика: изражајну (експресивну) и представну (репрезентативну). Сви покрети и речи неке особе нешто изражавају, те их смемо узети као симптоме из којих можемо закључити нешто о њиховим осећањима или карактеру. Неке језичне изјаве (нпр. „Та књига је црна“) представљају неко стање ствари, нешто тврде, предцирају, суде. Карнап истиче да је веома важно указати на разлику између тврдње и израза. Ако се неко смеје можемо то узети као симптом његовог ведрога расположења. Изјава „Весело сам сада“ тврди весело расположење, и стога је или истинита или лажна. С

друге стране, смех не тврди весело расположење него га изражава. Будући да ништа не тврди, смех није ни истинит ни лажан. Карнап истиче да лирска песма нема изјавни смисао, будући да ништа не описује, те самим тим не садржи знање. Што се тиче метафизичких ставова, и они по Карнапу имају само изражајну функцију, а не и представну. За разлику од лирике, они не изражавају повремена осећања и расположења, него стална емоционална и волитивна расположења. Међутим, док песник не тврди да су стихови другог песника погрешни, већ лоши, метафизичар наивно верује да говори о истини друге теорије. Проблем са метафизиком је што она пружа илузију знања.

Док метафизика спада у изражајну сферу, а психологија припада емпиријском знању, филозофија се по Карнапу своди на логику. Мишљење је предмет психологије, а како да исправно мислимо је предмет логике.

Логички позитивисти допуштају да и ван науке могу да постоје искази са значењем, али то су само емотивни искази, док су у науци искази когнитивни. Сваки низ речи који не сачињава став сигурно је бесмислен, јер се не може проверити да ли је истинит или није. Логички позитивисти тврде да постоје две врсте псеудоставова: они који садрже речи за које се погрешно мисле да имају смисао, а у ствари немају (нпр. Бог, идеја су речи за које се погрешно сматра да има значење), па је зато цео став бесмислен; они у којима употребљене речи саме по себи имају смисао, али су на такав начин доведене у међусобну везу да на крају не добијамо смислен став (нпр. „Цезар је и.“ – ту су погрешно спојене речи).

Карнап истиче да је код Хајдегера присутна употреба логички дефектног језика. Осврнувши се на чувени Хајдегеров став „Ништа ништи“, Карнап подсећа да у свакодневном језику „ништа“ не може бити име, него само логичка форма суда. Отуда се ради о пуком псеудоставу.

Метафизички ставови служе да искажу осећања једне личности, те они подсећају на уметничке изразе, с тим што су метафизичари лишени уметничког талента. Уместо да се препусти метафизичкој блудњи, филозофија треба да истражује услове синтактичке правилности научног језика, као и његову смисленост у семантичком расуђивању.

Логички позитивисти, сходно свом антиментализму и антиинтуиционизму, сматрају да истина није подударност мишљења и оног што јесте, него подударност између исказа и оног на шта се ти искази односе. Судови се, по логичким позитивистима, односе на чињенице, а не на стварност, не на биће.

Као алтернатива верификацији појавила се Поперова теорија фалсификовања у смислу оповргавања. За разлику од ставова природних наука, који су у начелу оповргљиви, зато што их је могуће проверити, ако не сада, а онда у будућности, када наука досегне виши ниво, метафизички ставови су они који се начелно не могу оповргавати, те самим тим не могу бити ни потврђени ни демантовани.